

Pelle Oliver Larsen (født 1975), ph.d. i historie fra Aarhus Universitet med afhandlingen *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet 1870–1920*. Beskæftiger sig primært med videnskabshistoriske problemstillinger.

SKØNLITTERATUREN SOM OPPOSITION

Den historievitenskabelige udgrænsning af Troels-Lund i 1870'erne

Troels Troels-Lund er kendt som foregangsmanden i den første kulturhistoriske bølge i Danmark fra omkring 1880. Hans form for kulturhistorie vandt imidlertid aldrig for alvor faghistorikernes anerkendelse, og Troels-Lund blev udgrænset. Denne artikel går tilbage til 1870'erne og indeholder en analyse af Troels-Lunds position i det historievitenskabelige samfund – fra kampen for at blive accepteret til den efterfølgende udgrænsning.

I 1882 døde historieprofessoren Caspar Paludan-Müller efter ti år i embedet.¹ Blandt ansøgerne til lærestolen var de senere professorer Johannes Steenstrup og Kristian Erslev, men også kulturhistorikeren Troels Troels-Lund. Denne havde få år tidligere udsendt første bind af det store værk, der skulle blive til klassikeren *Dagligt Liv i Norden i det 16de Aarhundrede*. Det Filosofiske Fakultet ved Københavns Universitet anbefalede imidlertid Steenstrup til professoratet da Troels-Lunds styrke var "livfuld Fremstilling" frem for grundighed.² Kort tid efter blev endnu et historisk professorat ledigt da Fr. Schiern døde. Troels-Lund søgte igen, og han var tydeligvis bevidst om hvorledes han var blevet affærdiget i forrige omgang: Hans ansøgning fik karakter af en provokation ved at gøre oprør mod udelukkelsen af det kunstneriske fra videnskaben, og den blev også opfattet

1 En tidligere og kortere version af foreliggende artikel, med en større institutionshistorisk vægtning, foreligger som et afsnit af min upublicerede ph.d.-afhandling, der blev indleveret til Det Humanistiske Fakultet ved Aarhus Universitet 2010: *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet, 1870–1920*, s. 199–210.

2 RA, KM 3. kt., jnr. Ø 391/1882: Det Filosofiske Fakultets indstilling, 16.9.1882.

som sådan – den var, med den nyudnævnte professor Steenstrups ord, ”Penge værd”. Fakultetets indstilling betonedede da at Troels-Lund stod tilbage for Erslev, der fik lærestolen.³

At Troels-Lund således blev afvist, er flere gange blevet noteret af nyere etnologer og kulturhistorikere. I en artikel fra 1989 hæftede Karen Schousboe sig ved at Troels-Lund ”aldrig fik en egentlig fast stilling ved Københavns Universitet”, idet kulturhistorien både blev bedrevet af og omhandlede mennesker uden magt.⁴ Palle Ove Christiansen gik langt grundigere til værks i bogen om *Kulturhistorie som opposition* fra 2000. Faghistorikerne fandt tolkningsfejl og kildekritisk sløseri i Troels-Lunds kulturhistorie og kritiserede samtidig hans anderledeshed, men havde intet blik for hans uortodokse evner, indlevelse og kulturanalyser. Det forklarer Christiansen i første omgang med tanke på at ”skarpttænkende” og ”fastansatte fagfolk” – det fremgår ikke eksplicit, men han tænker især på kredsen omkring Erslev – fra 1870’erne gennemførte en disciplinering af historiefaget som både satte kritiske krav og indsnævrede den faglige horisont. Christiansen rejser imidlertid spørgsmålet om der overhovedet var faglige grunde til afvisningen. Her læses den småtskårne afvisning som et resultat af erkendelsesmæssig usikkerhed. Med tilknytning til Girard taler Christiansen om faghistorikernes mimetiske begær: Den øgede kamp på den historievidenskabelige arena skabte behov for en syndebuk for at konkurrencesituationen ikke skulle udarte til alles kamp mod alle – og denne syndebuk blev Troels-Lunds kulturhistorie. Faghistorikerne blev svejset sammen i modstanden mod en Troels-Lund som fik tillagt alskens dårlige egenskaber. Professionaliseringen og det kildekritiske paradigme hang således sammen med kulturhistoriens nederlag, og afvisningen af Troels-Lund ved besættelsen af professoraterne 1882-83 fik karakter af en renselse af forskningsfeltet. I disse betragtninger har Christiansen overvejende talt om faghistorikerne som sådan, men afslutningsvis drejer han analysen i retning af de radikale historikere (Erslev, Fridericia mfl.). Under provisorieårenes skærpede politiske magtkamp fra 1877 lå de radikale historikeres eneste autoritet i fordringen på at repræsentere den videnskabelige sandhed, og denne skrøbelige politiske autoritet blev forsvaret ved at udgrænse den konservative forsvarsven Troels-Lund fra den videnskabelighed som han gennem sine ansøgninger til universitetet gjorde krav på. Samtidig handler det mimetiske begær om at Troels-Lund nok kunne blive beundret for sin skrivestil, men at den også lagde ham for had fordi *Dagligt Livs* succes i offentligheden berøvede faghistorikerne muligheden for at opnå samme offentlige beundring.⁵

3 RA, KM 3. kt., jnr. Ø 1015/1882: Troels-Lunds ansøgning, 16.1.1883; Det Filosofiske Fakultet til Konsistorium, 27.2.1883. Joh. Steenstrup til Ludv. Daae, 14.2.1883, NBO, Brevs. 65.

4 Karen Schousboe, ”Folketiden – eller da kulturhistorien blev ’tidløs’,” in *Brugte historier. Ti essays om brug og misbrug af historien*, red. Lotte Hedeager og Karen Schousboe (Kbh.: Akademisk Forlag, 1989), 182–84 m. n. 5. – Det hører dog med til historien at et historieprofessorat ikke blev ledigt igen før 1899.

5 Palle Ove Christiansen, *Kulturhistorie som opposition. Træk af forskellige fagtraditioner* ([Kbh.]: Samleren, 2000), 73–83.

Troels Frederik Troels-Lund (1840–1921) blev student i 1858 og immatrikuleredes ved Københavns Universitet. Han havde imidlertid svært ved at finde sin rette hylde, og efter forskelligartede studier endte han med en teologisk kandidateksamen i 1866. Fem år senere tog han doktorgraden på et filosofisk emne. Samtidig havde han imidlertid fået en stilling i Gehejmearkivet, og dér fandt han endelig sin rette plads: Ikke i det møjsommelige arbejde med at registrere og resumere de enkelte aktstykker, men i formidlingen af de historiske kilder som han fik adgang til. Fra tidligt i 1870'erne var Troels-Lund historiker – skønt aldrig med de universitetsuddannede historikers udelte anerkendelse.

Foto: Det Kongelige Bibliotek, Portrætsamlingen

Christiansen skriver i den her refererede passage om historievidenskaben fra omkring 1880 og knytter udgrænsningen af Troels-Lund entydigt sammen med kulturhistorien. Foreliggende artikel problematiserer denne tilgang. Ved at gå tilbage til 1870'erne, da Troels-Lund skrev sine første historiske afhandlinger, analyseres det hvad der gav Troels-Lund videnskabelig anerkendelse, og hvad der førte til eksklusion. Skønt Christiansen overhovedet ikke berører denne periodes Troels-Lund, er han ikke ganske ukendt; allerede ved Troels-Lunds død i 1921 skrev Knud Fabricius en kort biografi, og siden er emnet berørt flere gange.⁶ At Troels-Lund mødte modstand efter udgivelsen af *Historiske Skitser* i midten af 1870'erne, er eksempelvis velkendt, og hans historievidenskabelige produktion i dette årti er fortrinligt analyseret i Henrik Gjøde Niensens upublicerede speciale (1989).⁷ Gennem inddragelse af et stort set ukendt, utrykt kildemateriale når denne artikel imidlertid til en mere præcis forståelse af Troels-Lunds placering

6 Knud Fabricius, *Troels-Lund* (Kbh.: Schönberg, 1921), 27–37; Ellen Jørgensen, *Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede* (Hagerup, 1943), 125–26; Erik Kjersgaard, "Manden og værket," in Troels Troels-Lund, *Dagligt liv i Norden i det sekstende århundrede* (Gyldendal, 1968), 16–20, 30–31; Leo Tandrup, "Troels-Lund, Troels," in *Dansk biografisk leksikon XV*, red. Svend Cedergreen Bech (København: Gyldendal, 1984), 31–32; Henrik Gjøde Nielsen, "Troels-Lund. En biografisk skitse," *Fortid og Nutid* 2003, no. 1 (2003): 54–60.

7 Henrik Gjøde Nielsen, *Kulturhistorien & historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's forfatterskab, 1859–1921* ([Aalborg]: Aalborg Universitetscenter, 1989), 45–56.

i først og fremmest historikermiljøet, men også i offentligheden og i forhold til magthaverne. Det er påfaldende at Troels-Lunds egne breve på Det Kongelige Bibliotek stort set ikke er relevante;⁸ det skyldes ikke mindst det forhold at han var en outsider i historiefaget og ikke knyttede tætte bånd med de øvrige historikere. Disse gav til gengæld mange formelle og uformelle vurderinger af ham.

Som en sidegevinst kan artiklen læses som et bidrag til Troels-Lunds biografi i 1870'erne, herunder hans stort set ukendte forsøg på at blive ansat ved universitetet i 1876. Claus Møller Jørgensen har i en specialafhandling fra 1991 omtalt Det Filosofiske Fakultets reaktion på ansøgningen, og Henrik Gjøde Nielsen har i en biografisk artikel om Troels-Lund fra 2003 citeret A.F. Kriegers trykte dagbøger for kultusministerens interesse for sagen.⁹ Den senere rigsarkivar C.F. Bricka omtaler også kort sagen i sine ligeledes trykte dagbøger for tiden 1873-78. Anden omtale har den ikke fået.

Vejen til accept

Troels-Lund tog teologisk embedseksamen sommeren 1866 og fik bedste karakter.¹⁰ Herefter forlod han teologien, men gik ikke umiddelbart over til historien. Da han disputerede i 1871, var det på en filosofisk afhandling om Sokrates. Afhandlingen fik ikke nogen god medfart, og dens antagelse blev vist ikke anset som en given sag.¹¹ En censor fandt emnet helt uinteressant, og censorerne bedømte afhandlingen som en så mådelig og uselvstændig præstation at det principielle spørgsmål om hvilke krav der kunne stilles til en disputats, blev rejst.¹² Selve disputatsforsvaret forløb imidlertid tilfredsstillende.¹³ Tredive år gammel blev Troels-Lund da dr.phil. og aspirerede ifølge Fabricius efter en universitetskarriere i filosofi.¹⁴

I så fald varede det imidlertid ikke længe. I 1870 var Troels-Lund blevet ansat ved Gehejmearkivet og blev der sat til at registrere en række procesakter, som siden skulle danne grundlag for hans første videnskabelige artikler. 26. oktober 1872 for-

8 KB, NKS 3883, 4°.

9 Claus Møller Jørgensen, *Dansk historievidenskab 1883–o. 1915. Historie som universitært institutionalliseret og professionaliseret videnskab, med specielt henblik på den historievidenskabelige elitestruktur, dens udseende og virkemåde*, kandidatspeciale (Århus: Aarhus Universitet, 1991), 17, 77–80; Gjøde Nielsen, *Troels-Lund. En biografisk skitse*, 57; Gjøde Nielsen, *Kulturhistorien & historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's forfatterskab, 1859–1921*, 30.

10 *Aar bog for Københavns Universitet, den polytekniske Lærestanstalt og Kommunitetet indeholdende Meddelelser for de akademiske Aar 1864–71 II*, 319 (herefter citeret som *Årbog*).

11 Georg Brandes og Emil Petersen. *En brevveksling*, red. Morten Borup ([Kbh.]: Lademann, 1980), 125 (Emil Petersen til Georg Brandes, 1.1.1871; de to tilhørte sammen med Troels-Lund samme vennekreds).

12 Heegaard til L.C. Hansen, 2.11.1870, NKS 2680, 4°. RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, dekanatssag 1870 nr. 47. Jf. Larsen, *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet, 1870–1920*, 108.

13 Jf. Heegaard til L.C. Hansen, 27.4.1871, NKS 2680, 4°.

14 Fabricius, *Troels-Lund*, 25.

tæller han onklen i Brasilien, naturforskeren P.W. Lund, at han i den seneste tid har vendt sig mere mod historiske studier. Forskningstiden var imidlertid begrænset, for ud over tre timer dagligt arkivarbejde gav han også privatundervisning hver dag.¹⁵

Hverken som filosof eller historiker havde Troels-Lund imidlertid let ved at slå igennem. Uddelingen af de store kandidatstipendier – hvilket på dette tidspunkt ville sige J.L. Smiths Legat – er en god indikator for kandidatens videnskabelige status. Smiths Legat blev uddelt af Konsistorium to gange årligt for perioder på to år efter indstilling af fakulteterne,¹⁶ og Troels-Lund søgte det to gange før han disputerede: Første gang blev han ikke anbefalet af Det Filosofiske Fakultet, anden gang blev han indstillet sidst blandt de anbefalede og modtog følgende ingenting. Efter disputatsen steg hans aktier i kurs. Han havde nu overhalet sine tidligere modkandidater og blev indstillet som nummer to, men det var ikke nok til at modtage stipendiet. Historien gentog sig ved den følgende uddeling. I begge tilfælde stod han kun bag kandidater der allerede modtog stipendiet; den ene var næsten selvskreven da der var tale om en fornyelse efter to år, som stort set altid blev tildelt, mens den anden var Georg Brandes, som meget usædvanligt fik stipendiet fornyet på 7. år alt imens han holdt sine berømte indledningsforelæsninger til Hovedstrømningerne – men Brandes havde også en helt særlig status. Ved næste uddeling blev Troels-Lund igen overtruffet af en fornyelse, men måtte også se sig overhalet af vennen og filosofen Høffding, der modtog en portion. Vanen tro stod der også ved den følgende uddeling en fornyelse i vejen, men Troels-Lund blev også indhentet af en litteraturhistoriker, der ved tidligere indstillinger havde halset noget efter, og som endnu ikke havde disputeret. Fakultetets forhandlingsprotokol tilføjer ”kun 6 St.” efter de to navne – eller kun halvdelen af de fremmødte. Dette var efteråret 1872, og Troels-Lund havde endnu ikke præsteret noget inden for sit nye fag.¹⁷

Det blev snart ændret. Troels-Lund fik optaget sin første artikel som historiker til det hæfte af *Historisk Tidsskrift* som udkom i slutningen af 1872.¹⁸ Der var tale om en kortere kildekritisk afhandling, der påviste en fejl i Slanges beretning om Christian 4.s bevisførelse mod Christoffer Rosenkrantz og sandsynliggjorde hvorledes fejlen var opstået. Argumentationen var besindig og byggede på sagens akter, som Troels-Lund havde fundet i Gehejmearkivet. Redaktionen af *Historisk Tidsskrift* – heriblandt universitetsprofessorerne Fr. Schiern og Edv. Holm – har sikkert ikke

15 Troels-Lund til P.W. Lund, 26.10.1872, KB, NKS 3261, 4°.

16 Larsen, *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet, 1870-1920*, 36.

17 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møder 27.11.1869, 25.11.1870, 25.5.1871, 28.11.1871, 23.5.1872, 20.11.1872.

18 Troels Troels-Lund, ”Om Dommen over Christoffer Rosenkrands,” *Historisk Tidsskrift* 4.r.III (1872-73): 518-537.

haft problemer med at optage artiklen, og i eftertiden har bl.a. Kr. Erslev omtalt den anerkendende.¹⁹

Straks efter debuten som historisk forfatter lykkedes det endelig Troels-Lund at få Smiths Legat da fakultetet indstillede ham forrest blandt ansøgerne til nye portioner: belønnende anerkendelse for artiklen.²⁰ Diskussionerne internt i fakultetet kan ikke følges, men to konklusioner kan drages: Det kan for det første konstateres at Troels-Lund ingenlunde blev ført frem af universitetet, men han var inde i varmen. Efter at han havde forsvaret sin disputats, blev kun den absolutte elite foretrukket for ham: Stipendiaterne blev alle ordinære professorer – med undtagelse af Brandes, der af rent politiske grunde blev udelukket.²¹ Sammenfaldet mellem tildelingen af stipendiet og Troels-Lunds historiske afhandling bekræfter for det andet at Troels-Lund må have fået stipendiet som historiker og ikke filosof. Det er således sandsynligvis også fakultetets tre historikere som har anbefalet ansøgningen. ”Troels har jo nu det Smithske Stipendium og vil vist gaa Universitetsvejen som Historiker”, fortalte vennen og botanikeren Eugen Warming i et brev til onklen i Brasilien.²²

Med stipendiet forbedredes Troels-Lund arbejdsbetingelser betragteligt. Han kunne opgive sin privatundervisning og vandt dermed mere tid til forskning.²³ Det resulterede i første omgang i en ny kildekritisk afhandling i *Historisk Tidsskrift*;²⁴ indholdet skal jeg vende tilbage til. Stipendiet betød imidlertid også at han fik bedre muligheder for at gøre brug af den ret som doktorer havde: retten til at holde forelæsninger som privatdocent ved universitetet – et helt naturligt skridt for den der ønskede at ”gaa Universitetsvejen”.

I Danmark kunne en privatdocent forelæse over alle fakultetets fag. Det var altså ikke noget formelt problem for en teolog med doktorgrad i filosofi at forelæse over historie – selvom det unægtelig var usædvanligt, og efteråret 1874 annoncerede Troels-Lund da forelæsninger over de politiske forhold i Danmark under Christian 4.s formynderregering.²⁵ Dette var i overensstemmelse med intentio-

19 Kr. Erslev, ”T. F. Troels-Lund. (5. September 1840 – 12. Februar 1921). I,” *Oversigt over Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger* (1921): 40. – Den Danske Historiske Forenings forhandlingsprotokol findes ikke i arkivet (RA) for tiden frem til 1875, og forhandlingerne om Troels-Lunds artikler til *Historisk Tidsskrift* kan derfor ikke følges. – De skrifter af Troels-Lund som her og i det følgende behandles, er udførligere analyseret i Gjøde Nielsen, *Kulturhistorien & historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's forfatterskab, 1859-1921*, 45-56.

20 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møde 29.5.1873.

21 Stipendiemodtagerne som blev professorer, var – ud over Høffding – M.Cl. Gertz, Ludvig Wimmer og Vilh. Thomsen.

22 E. Warming til P.W. Lund, 28.9.1873, BCB.

23 Troels-Lund til P.W. Lund, 2.11.1873, KB, NKS 3261, 4°. Også citeret i Ellen Jørgensen, *Danske Historikere fra Saxo til Kr. Erslev*, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab (Kbh.: 1923), 42 (facsimili), n.p. (afskrift).

24 Troels Troels-Lund, ”Jacob Ulfelds Færd ved Frederik den Andens Begravelse,” *Historisk Tidsskrift* 4.r.IV (1873-74): 217-242.

25 *Årbog 1873-75*, 188.

nerne bag tildelingen af legatet, der fungerede som et docentstipendium der skulle give et beskedent forelæsningshonorar – sådan som universitetets rektor omkring dette tidspunkt forklarede i en universitetstale.²⁶ Forelæsningerne fortsatte Troels-Lund det følgende semester. Et indtryk af deres indhold får man måske af en avisartikel som han i 1876 skrev om et ukendt brev fra enkedronningen; her fokuseres ganske traditionelt på magtkampen mellem hende og rigsrådet. Efter afslutningen på disse forelæsninger fortsatte Troels-Lund de næste to semestre (1875-76) med forelæsninger over sociale forhold i Danmark i slutningen af det 16. århundrede.²⁷ I mellemtiden havde han uden problemer og i overensstemmelse med universitetets almindelige praksis fået stipendiet fornyet for endnu en toårsperiode.²⁸

Formelt betragtet havde Troels-Lund på dette tidspunkt gjort og opnået alt det som forventedes af en kommende universitetslærer. Han havde disputeret og holdt forelæsninger, produceret videnskabelige artikler og opnået Smiths Legat. I virkeligheden var udgrænsningen af Troels-Lund allerede i gang.

Udgrænsning

I slutningen af 1875 udkom Troels-Lunds *Historiske Skitser*,²⁹ som omfattede fire afhandlinger om Danmark i slutningen af det 16. århundrede. Skitserne blev dårligt modtaget af fagfolk, men ikke alle fik lige dårlige ord med på vejen. Bedst slap Troels-Lund fra den korteste: et næsten uændret genoptryk af hans anden afhandling fra *Historisk Tidsskrift* om ”Jacob Ulfelds Færd ved Frederik den Andens Begravelse”. Her var der igen tale om en kildekritisk afhandling der dokumenterede en fejl hos Slange, hvorfra fejlen havde forplantet sig til den senere historieskrivning. Allerede denne artikel bærer imidlertid nogle af de træk, som snart skulle blive en del af fagfolkenes billede af Troels-Lund: Lidt for godt kender forfatteren de indre tanker hos hovedpersonerne, har Gjøde Nielsen påpeget.³⁰ Også et andet træk kan have gjort nogle af datidens faghistorikere betænkelige: den brede stil. Først to tredjedele inde i artiklen præsenteres det egentlige (kildekritiske) problem, og læ-

26 *Årbog 1873-75*, 137.

27 *Årbog 1873-75*, 192. *Årbog 1875-76*, 102, 107. Troels Lund, ”Et Brev fra Enkedronning Sophia” I-II, *Fædrelandet*, 24.-25.4.1876.

28 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møde 2.6.1875.

29 Titelbladet bærer årstallet 1876, men at bogen udkom i slutningen af 1875, fremgår af en række samtidige kilder: *C.F. Brickas litterære dagbog 1873-1878*, red. Claus Bjørn mfl. (Kbh.: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 2002), 112, 115 (12.12.1875, 5.1.1876) (herefter *Brickas dagbog*); *Andreas Frederik Kriegers Dagbøger VI 1848-1880*, red. Aage Friis mfl. (Kbh.: 1920-43), 113 (5.12.1875) (herefter *Kriegers dagbog*). Ludv. Daae til C.F. Bricka, 10.12.1875, KB, NKS, 2996, 4°.

30 Gjøde Nielsen, *Kulturhistorien & historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's forfatterskab, 1859-1921*, 46-47.

C.F. Bricka (1845–1903) huskes bedst som redaktør af Dansk biografisk Lexikon, der udkom fra 1887. Hans ambitioner synes dog i første omgang at have været rettet mod universitetet, hvorfra han tog eksamen – magisterkonferens i historie – i 1870. Han opgav imidlertid i løbet af 1870'erne at færdiggøre en disputats, og trods støtte fra universitetet gennem stipendie-systemet og trods stadig opbakning fra vennen Ludvig Daae, den norske historiker og fra 1876 professor, mistede han troen på sine egne evner. Til gengæld spillede han en fremtrædende rolle i professionaliseringen af historiefaget – både som organisatorisk drivkraft for de yngre historikere og videnskabeligt gennem sin anmeldelsesvirksomhed i *Historisk Tidsskrift*. Den dagbog Bricka førte 1873–78, såvel som de lange breve han sendte til Daae, kaster lys over det faghistoriske miljø i 1870'erne – herunder Troels-Lunds position. Bricka ønskede kun Troels-Lunds deltagelse i de yngre historikers sammenslutninger så længe disse havde en social frem for videnskabelig karakter.

Foto: Det Kongelige Bibliotek, Portrætsamlingen

seren sidder tilbage med indtrykket af at påvisningen af Slanges fejl mere har været undskyldning for at fortælle en god historie end Troels-Lunds egentlige formål.

Som vi skal se, blev denne afhandling accepteret af anmelderne, men andre har den stødt. C.F. Bricka udtrykte allerede i foråret 1874 sin manglende videnskabelige respekt for Troels-Lund i sin dagbog, dog uden at forklare nærmere.³¹ En anden dagbogsoptegnelse bringer os tættere på en forklaring: Straks efter at *Skitserne* var udkommet, skrev Den Danske Historiske Forenings tidligere formand, landstingsmedlemmet A.F. Krieger i sin dagbog at Troels-Lund havde ”Ry for Upaalidelighed, fremkaldt ved hans Lyst til feuilletonagtig Udsmykning af haandskrevne Kilder.”³² Udsagnet synes snarest at knytte sig til Troels-Lunds produktion før *Skitserne*, ikke selve disse, skønt det ikke fremstår krystalklart. Under alle omstændigheder indfanger Krieger allerede på dette tidspunkt hvad der skulle blive hovedanken mod de *Historiske Skitser*: digtningen over kilderne.

Ud over afhandlingen om Ulfeld indeholdt bogen tre arbejder: en rehabilitering af Peder Oxe som en stor dansk statsmand, der ved sin tilbagekomst genrejste Danmark gennem sin kloge finansbestyrelse (Øresundstolden); en beskrivelse af

31 Brickas dagbog, 73 (8.4.1874).

32 Kriegers dagbog VI, 113–14 (5.12.1875).

”Christian den Fjerdes Fødsel og Daab”; og endelig fortællingen om ”Christian den Fjerdes Besøg hos Tyge Brahe”.

Både afhandlingen om Ulfeld og om Peder Oxe blev positivt omtalt i *Dagbladet*, der i begyndelsen af marts bragte den første indgående anmeldelse. Den anonyme anmeldelse er blevet tilskrevet Erslev af dennes biograf, Leo Tandrup, men Brickas dagbog afslører at anmelderen i virkeligheden var den konservative historiker Alexander Thorsøe.³³ Han roste de to afhandlinger for nye oplysninger, men først og fremmest fremstod Troels-Lund som en ”ædruelig Historiker” der kunne roses for ”videnskabelig Stræben” som gav skitserne ”den Alvorsaand, der er Historieskrivningens Særkjende”. Til gengæld var Thorsøe hård i sin omgang med de to skitser om Christian 4. Troels-Lunds udmaling havde ikke grund i kilderne og var derfor ikke et resultat af videnskabelige undersøgelser, derimod fantasiens frembringelser: Skitserne blev karakteriseret som novellistiske og ikke historiske.

Historieprofessor Schiern henviste til anmeldelsen i et brev og var enig i at der var tale om noveller, ikke historisk litteratur. Dog tilføjede han, der frygtede at Troels-Lund stræbte efter en stilling ved universitetet, at ikke alt var sagt i anmeldelsen; men han havde allerede selv længe været i færd med at give det afgørende stød uden selv at gå i felten. Ifølge Bricka forsynede Schiern nemlig en historiestuderende ved navn Otto Carøe, der arbejdede på en anmeldelse af Skitserne, med materiale; det samme gjorde andre historikere, deriblandt arkivar Johan Grundtvig. Resultatet af de forenede anstrengelser blev Carøes anmeldelse i *Fædrelandet*.³⁴

Carøes anmeldelse fjede ikke noget principielt nyt til Thorsøes, men var – ikke mindst takket være Schiern og Grundtvig – baseret på langt større kendskab til kildegrundlaget og var tilsvarende grundigere og med flere eksempler; tillige, må det tilføjes, mere arrogant. Konklusionen var at Troels-Lund enten skulle blive forfatter af historiske romaner i stedet for historiker, eller også skulle han følge op på de ansatser der i hans to tidligste arbejder – dvs. artiklerne fra *Historisk Tidsskrift* – havde været til lødige historieskrivning. Til gengæld frikendte Carøe ikke afhandlingen om Peder Oxe, hvilken Thorsøe da også havde indrømmet ikke at besidde tilstrækkelige kundskaber til at bedømme. Senere blev Troels-Lunds portræt (”Fantasibillede”) af Oxes finansbestyrelse også målet for Grundtvig i et angreb der udløste en større pennefejde med Troels-Lund.³⁵

Carøe havde afsluttet sin anmeldelse med at rette en række spørgsmål til Troels-Lund: ”Hvorfra ved Forf. ...?” Direkte adspurgt kom Troels-Lund på banen

33 ”Literatur”, *Dagbladet*, 4.3.1876. Brickas dagbog, 115–17 (18.1.1876, 31.1.1876, 18.2.1876). Leo Tandrup, *Ravn. En beretning om Kristian Erslevs udvikling som menneske, historieforsker og historieskriver og om hans syn på historien og dens værdi indtil 1912* ([Kbh.]: Gyldendal, 1979), I, 165.

34 Fr. Schiern til Ludv. Daae, 7.3.1876, NBO, Brevs. 65. Brickas dagbog, 116 (10.2.1876). Carøe, ”Literatur”, *Fædrelandet*, 3.4.1876.

35 Johan Grundtvig, *Frederik den Andens Statshusholdning, oplyst af utrykte Kilder* (Kbh.: C.A. Reitzel, 1876), 103; Gjøde Nielsen, *Kulturhistorien & historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's forfatterskab, 1859-1921*, 50–51.

med et læserbrev; han indrømmede en uforsigtighed, men på andre punkter fremlagde han dokumentation for sine synspunkter. Mange kritikpunkter lod han dog ubevarede, og forsvaret hjalp ham ikke.³⁶

Med *Historiske Skitser* blev Troels-Lund udgrænset af faghistorikernes kreds som en skønlitterær forfatter. Skitserne mødtes med kulde af faghistorikerne, sådan som Schiern formulerede det over for sin norske kollega Ludvig Daae. Nordmanden selv mødte i øvrigt Skitserne med samme afvisende holdning.³⁷

I denne situation indsendte Troels-Lund i april måned en ansøgning om et docentur ved universitetet. Under ansøgningens cirkulation i fakultetet i første halvdel af maj påførte de enkelte fakultetsmedlemmer deres vota – sådan som fakultetsforhandlingerne dengang i reglen blev ført. Naturligt nok blev det historikerne som førte ordet når det gjaldt bedømmelsen af Troels-Lunds videnskabelige kvalifikationer. Her kom ikke noget nyt frem i forhold til anmeldelserne af *Historiske Skitser*. Troels-Lunds ”novellistiske Fremstillingsmaade” skilte sig uheldigt ud fra normen, lød Schierns ekko fra den anmeldelse han selv havde leveret skytset til. Denne argumentation gentog og skærpede Holm: Troels-Lunds metode i de tre nyeste afhandlinger i Skitserne gjorde disse ”i videnskabelig Henseende helt ubrugelige.” Den tredje historieprofessor, Caspar Paludan-Müller, nøjedes under cirkulationen med at henholde sig til Schierns og Holms vota, men på det efterfølgende fakultetsmøde i slutningen af maj skal han ifølge Schierns mundtlige referat til Bricka have vist sig som ”meget stærkt stemt mod Lund”. Fakultetet afviste da enstemmigt ansøgningen på dette møde.³⁸

I motiveringen over for konsistoriet og Kultusministeriet greb fakultetet til formalia. Troels-Lunds ansøgning til universitetet havde i formen været usædvanlig: Han ansøgte ”om Ansættelse som extraordinær Docent i Historie mod et mindre aarligt Vederlag” eller endog ”foreløbig uden Lønning.”³⁹ Fakultetet fremhævede nu at der ikke var noget behov for flere historikere i fakultetet, og at der ikke burde gives ekspektance på et professorat.⁴⁰ Som den indflydelsesrige klassiske filolog Madvig havde anført under voteringen, ville ansættelse af Troels-Lund som ekstraordinær docent med enten ringe eller helt uden løn udelukke fremtidig konkurrence når et professorat skulle besættes. De facto havde ekstraordinære docenter nemlig fortrinsret til de ordinære lærestole når disse blev ledige.⁴¹ Eksklusionen af Troels-Lund var derfor også en vej til at inkludere de yngre faghistorikere, hvilket på dette tidspunkt gav god mening. Få år tidligere havde det

36 *Fædrelandet*, 8.4.1876.

37 Fr. Schiern til Ludv. Daae, 7.3.1876, NBO, Brevs. 65. Ludv. Daae til C.F. Bricka, 10.12.1875, KB, NKS 2996, 4°.

38 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, dekanatssag 1876 nr. 16; diarium, møde 26.5.1876. Bricks dagbog, 123 (30.5.1876).

39 RA, KM 3. kt., jnr. U 328/1876: Troels-Lunds ansøgning, 20.4.1876.

40 RA, KM 3. kt., jnr. U 328/1876: Det Filosofiske Fakultet til Konsistorium, 28.5.1876.

41 Larsen, *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet, 1870-1920*, 46-49.

voldt vanskeligheder at besætte Allens professorat, og det var kun lykkedes ved at bearbejde Paludan-Müller.⁴² Nu var udbuddet af egnede kandidater væsentligt større. Fridericia havde allerede i marts indleveret sin disputats og var dermed godt på vej til at habilitere sig; hans kvalifikationer var indlysende for alle i det historiefaglige miljø – også selvom Bricka opfattede det som diskvalificerende at han var jøde. Bricka selv lagde aldrig billet ind på en universitetsstilling fordi han følte han stod tilbage for konkurrenterne. Disse talte også den noget yngre Erslev, som man allerede ventede sig meget af. Heise kunne nævnes som et af de i dag mere glemte professoremner; han diskvalificerede sig først med en lidt skuffende disputats året efter. Endelig Steenstrup, der, da det kom til stykket, stod forrest i køen, og som åbenlyst var en fremtidens mand selvom han på dette tidspunkt stod svækket efter en kontrovers med Paludan-Müller. Andre kunne nævnes, men dette får række.⁴³ Som Schiern bemærkede under sagens cirkulation i fakultetet, var det langt fra givet at Troels-Lund skulle være ”i Besiddelse af mere omfattende og grundig historisk Kundskab” end de øvrige yngre historikere.

Schierns votum er yderligere interessant fordi det tilføjer dikotomien mellem videnskab og underholdning en kønsdimension: Troels-Lunds fremstillingsmåde var ikke videnskabelig, men den kunne måske ”tiltale Damer”, anførte han. Da Bricka året efter anmeldte Troels-Lunds bog om *Mogens Heinesøn*, kritiserede han forfatteren for at give afkald på et ”mandigt og alvorligt Sprog”: Han leflede for sit publikum, underholdt, gjorde fremstillingen livlig – men tabte samtidig den værdighed som man kan forvente af Clios tjenere.⁴⁴ Denne opfattelse af videnskabens maskuline karakter genfindes også uden for historikernes kreds.⁴⁵ Den skønlitteratur som Troels-Lund blev sat i bås med, var kvindelitteraturen. Den alvorlige videnskab var derimod mændenes domæne.

Troels-Lunds feminine tone forsøgte Schiern i det tidligere citerede brev til Daae at forklare med hans publikum. Schiern anførte at auditoriet til Troels-Lunds universitetsforelæsninger ”bestaaer af Damer” og påpegede med Niebuhr ”den Vekselvirkning, som finder sted mellem Tilhørere og Docenter”.⁴⁶ I denne optik var Troels-Lund blevet påvirket af kvinder til at skrive for kvinder og dermed til at skrive uvidenskabeligt. Kvinder kunne overheøre Troels-Lunds forelæsninger fordi de var offentlige; de havde endnu ikke adgang til at studere, men

42 Ibid., 172–73.

43 Kriegers dagbog VI, 147–48 (20.5.1876). C.F. Bricka til Ludv. Daae, 25.6.1876, 25.10.1876, NBO, Brevs. 65. Tandrup, Ravn. *En beretning om Kristian Erslevs udvikling som menneske, historieforsker og historieskriver og om hans syn på historien og dens værdi indtil 1912*, I, 154–58. RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, dekanatssag 1876 nr. 59.

44 Bricka, “[Anm. af] Troels Lund: Mogens Heinesøn. Et Tidsbillede fra det 16de Aarhundrede,” 140.

45 Se fx A.C. Larsen, *Politiken og den studerende Stand: Et Foredrag holdt i Studenterforeningen d. 23de September 1882* (Kbh., 1882), 6.

46 Fr. Schiern til Ludv. Daae, 7.3.1876, NBO, Brevs. 65.

spørgsmålet var blevet rejst. Det vil ikke undre at Schiern kort tid forinden i fakultetet havde talt imod at give kvinder denne adgang – men forgæves.⁴⁷

Troels-Lunds leflen for publikum gav – set fra faghistorikernes synspunkt: uheldigvis – resultat. Hvad der vakte ubehag blandt fagfolkene, vakte tilsvarende glæde uden for deres snævre kreds.

Troels-Lund ser ud til meget tidligt at have vundet det almindelige publikums gunst. Da han påbegyndte sine forelæsninger i 1874, var der 100 tilhørere allerede til den første forelæsning.⁴⁸ Til sammenligning dukkede mellem 15 og 25 tilhørere op til Paludan-Müllers forelæsninger samme semester.⁴⁹ Et år senere bemærkede Krieger at det var småt med tilhørere til historieprofessorernes forelæsninger; ”at T. Lund’s Foredrag over Christian IV’s Tid samler saa mange er vel en Tilfældighed.”⁵⁰

Det var dog næppe en tilfældighed. Sagen var derimod at offentligheden hellere ville overhøre Troels-Lund end professorerne. Han havde med Warmings ord ”et udmærket Foredrag” og ”en let Stil”.⁵¹ Han har underholdt og begejstret. Men har ikke overbevist historikerne.

Troels-Lunds popularitet bliver des mere tydelig når vi flytter opmærksomheden fra tilhører- til læserskaren. *Historiske Skitser* blev en stor succes hos det brede publikum.⁵² Der fremkom vistnok flere positive anmeldelser uden forsøg på indgående kritik.⁵³ Efter at Troels-Lund havde indgivet sin ansøgning, kunne Bricka betegne ham som ”mægtig ved sin Popularitet, der overgaar alle danske Historikeres, saavel de døde som de levende”.⁵⁴ Troels-Lund selv trøstede sig også med at han havde det læsende publikum på sin side.⁵⁵

Den professionaliserede videnskab anlagde sine egne normer for hvad der var godt og skidt, og videnskabsekstern appel hjalp ikke noget, som Holm anførte under voteringen: ”Jeg tvivler ikke om, at Dr. Lund har Evner til at faa baade mange Læsere og mange Tilhørere; men dette er her en slet videnskabelig Maalestok, og en anden end videnskabelig Maalestok har Universitetet ikke at anlægge.” Det historievidenskabelige samfund lagde allerede på dette tidspunkt større vægt på den nøjagtige præsentation af fortiden end på den engagerende genfortælling af historien. Man kan mene at dette var til skade for historievidenskaben, men det var nu engang de værdier som der var konsensus omkring: Ingen faghistoriker gik til forsvar for Troels-Lund.

47 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, dekanatssag 1875 nr. 10.

48 Brickas dagbog, 86 (3.10.1874).

49 *Årbog 1873-75*, 187.

50 Kriegers dagbog VI, 109 (14.11.1875).

51 E. Warming til P.W. Lund, 30.12.1876-2.1.1877, BCB.

52 Fr. Schiern til Ludv. Daae, 7.3.1876, NBO, Brevs. 65. ”Literatur”, *Dagbladet*, 4.3.1876. Bricka, ”[Anm. af] Troels Lund: Mogens Heinesøn. Et Tidsbillede fra det 16de Aarhundrede,” 139.

53 Dette fremgår af *Fædrelandets* anmeldelse 3.4.1876. Jeg har hverken fundet eller ledt efter disse andre anmeldelser, som intetsteds er omtalt i litteraturen.

54 C.F. Bricka til Ludv. Daae, 25.6.1876, NBO, Brevs. 65.

55 P.W. Lund til Troels-Lund, 16.10.1876 (koncept), KB, NKS 2677 V, 2°.

Professionaliseringen betød i almindelighed en udgrænsning af amatørerne fra videnskaben. Når Troels-Lund ikke levede op til de kritiske krav, blev han opfattet som en amatør og lukket ude af det gode selskab. Denne udelukkelse havde imidlertid også en side, som det kan være vanskeligere at acceptere: Der er en tendens til at Troels-Lund ikke kun blev bedømt på sine resultater, men også på forventningerne til ham som amatør. En bemærkning i *Dagbladets* anmeldelse er i denne forbindelse sigende. Thorsøe skriver at kilderne er for sparsomme til at danne grundlag for Troels-Lunds detaljerede resultater, men tilføjer så med manglende konsekvens at der til ”en saadan Detailkundskab, som den, Dr. Troels Lund udfolder”, forudsættes ”et meget længere historisk Studium end hans.” Steenstrups reaktion halvandet år forinden, da Troels-Lund havde annonceret sine første forelæsninger, er en tilsvarende: ”Og saa ser jeg, at Troels Lund vil holde forelæsninger over Kr. 4! Naa, den mand er uforknýt. Efter i 2 aar at have beskæftiget sig med Danmarks historie, offentl. forelæsninger!”⁵⁶ I begge tilfælde pukkes der på Troels-Lunds *formodede* uformåen på baggrund af hans manglende mere eller mindre professionelle uddannelse. Warming var ikke helt galt på den da han senere forklarede den modstand Troels-Lund mødte, med at ”han ikke er gaet ad sædvanlige Veje, men er kommet dumpende saa temmelig ned i Historien.”⁵⁷

Politisk protektion

Fakultetets enstemmige afvisning af Troels-Lunds ansøgning havde ligeledes enstemmigt fået tilslutning af Konsistorium.⁵⁸ Videnskaben stod således samlet over for offentligheden da ansøgningens udfald skulle afgøres i Kultusministeriet. J.C.H. Fischer var imidlertid ingen normal kultusminister. Hans politiske modstand mod det nationalliberale parti – professorpartiet – viste sig på universitetet ved en dyb mistillid til universitetsprofessorernes videnskabelige dømmekraft. Det prægede hele hans ministergerning fra 1875 til 1880.⁵⁹ Således også denne sag – skønt der ikke er noget som tyder på en personlig forbindelse mellem Fischer og Troels-Lund.

Kort tid før fakultetet holdt sit møde om Troels-Lunds ansøgning, gjorde Krieger et notat om sagen i sin dagbog: Fischer ”interesserer sig nu for at faae Troels Lund til Docent i Historie (i alt Fald uden Løn).”⁶⁰ Krieger kendte historikermiljøet indgående, og hans dagbogsoptegnelse viser at han var klar over hvorledes

56 Joh. Steenstrup til C.F. Bricka, 6.10.1874, KB, NKS 2996, 4°.

57 E. Warming til P.W. Lund, 1.1.1877 [dvs. 1878], BCB.

58 RA, KM 3. kt., jnr. U 328/1876: Konsistorium til Kultusministeriet, 10.6.1876.

59 En udførlig analyse af Fischers relationer til universitetet findes i Larsen, *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet, 1870-1920*, 178-235.

60 Kriegers dagbog VI, 147-48 (20.5.1876).

historikerne havde voteret i fakultetet. Det rygte som Krieger kolporterer, har formentlig også været historieprofessorerne bekendt – eller det kan være disses egen opfattelse som Krieger giver udtryk for.

Rygtet var uden tvivl korrekt. Vi behøver ikke at sætte al vor lid til Krieger eller for den sags skyld Bricka, som senere mener at vide det samme.⁶¹ En yderligere indikation finder vi nemlig i det initiativ som Fischer tog for en ny ansættelsesmåde af ekstraordinære docenter.

Samtidig med at Troels-Lund ansøgte om et docentur i historie, havde Harald Høffding indsendt en ansøgning om forelæsningshonorar i filosofi. Ministeriet havde sendt de to ansøgninger samlet til universitetet, og fakultetet behandlede dem da også simultant. Blot faldt sagerne helt forskelligt ud: Høffding blev varmt anbefalet.

Ministeriet reagerede ikke direkte på de to indstillinger. I stedet udarbejdede Fischer hen over sommeren et forslag til en ny ansættelsesmåde for ekstraordinære docenter; konceptet er skrevet med hans hånd.⁶² Forslaget blev sendt til universitetet den 11. august. I Københavns Universitets årbogs referat står at det var ”foranlediget ved tvende Ansøgninger om Ansættelse som ekstraordinære Docenter”; i den originale skrivelse lægges der ikke skjul på at det drejede sig om Troels-Lunds og Høffdings ansøgninger. Ministeriet journaliserede da også de to ansættelsessager og spørgsmålet om en ændret ansættelsesmåde på samme sag.⁶³ Dette bestyrker mistanken om at den konkrete anledning til ministeriets forespørgsel har været et forsøg på at tvinge Troels-Lund ind gennem bagdøren.

Den sammenhæng blev udmærket set i samtiden. ”Fischer vil nok søge Bevilling paa Finantsloven til Lunds Ansættelse”, noterede Krieger i sin dagbog under 8. september med henvisning til en optegnelse to dage senere: ”Fischers Plan er nok at ombytte de Bevillinger, der hidtil ere givne til faste Docenter, med Bevillinger (1000 Kr.) paa kortere Tid til midlertidige Docenter, som skulde holde Forelæsninger og være medlemmer af Facultetet.”⁶⁴

Fischers udgangspunkt var at universitetet ikke fornyede sig med samme hast som videnskaben.⁶⁵ Dette forhold var til skade for universitetets anseelse og særlig den lovgivende magts stilling til det, argumenterede Fischer – sikkert med tanke på at Venstre i Folketinget plæderede for ikke partout at besætte alle ordinære lærestole, men at give plads til de bedste folk i ekstraordinære ansættelser.⁶⁶ Flere yngre kræfter skulle tilknyttes universitetet, men på åremål og med medlemskab af fakultetet – hvilket ville have betydet indflydelse på sanktioneringen

61 C.F. Bricka til Ludv. Daae, 25.6.1876, 24.9.1876, NBO, Brevs. 65.

62 Jf. også indførsel i journalen (RA, KM 3. kt., journal 1876, U 328): ”Expederet efter Ministerens Concept”.

63 *Årbog 1876-77*, 11. RA, KM 3. kt., jnr. U 328/1876.

64 Kriegers dagbog VI, 161-62 (8.9.1876, 10.9.1876).

65 *Årbog 1876-77*, 11-12.

66 Larsen, *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet, 1870-1920*, 183.

af god og dårlig videnskab i form af ansættelser, eksamenskrav og så fremdeles. Fakultetsmedlemskabet forudsatte ellers fast ansættelse, hvilket for ekstraordinære docenters vedkommende krævede den lovgivende magts samtykke, og Fischer formulerede forslaget som en måde at omgå Rigsdagens indflydelse. Fischer forestillede sig en lønning af docenterne på 1.000 kr.

Forslaget fik en kølig modtagelse på universitetet: Alle fakulteterne såvel som Konsistorium afviste det.⁶⁷ Universitetet bekræftede behovet for ansættelse af flere ekstraordinære docenter, men fremhævede det umulige og urimelige i at ansætte ”fuldt kompetente Kræfter” til en løn af 1.000 kr. En sådan løn lå langt under normalen for de ekstraordinære docenter. Det Filosofiske Fakultet bemærkede at universitetsvirksomheden ville blive en bibeskæftigelse for docenterne – hvis de da ikke lige havde formue. Tilføjelsen var en hentydning til Troels-Lund, der ikke bare havde tilbudt at arbejde gratis, men som i det hele taget, som vi skal se, formentes at være kommet til penge. Når Fischer satte beløbet så lavt, må det sikkert først og fremmest tilskrives en realistisk vurdering af at det ville blive vanskeligt at lokke flere penge ud af de bevilgende myndigheder.

Universitetet anviste en anden vej for ministeriet: Det kunne over finansloven søge universitetets docentkonto forhøjet eller søge oprettelse af nye stipendiemidler. (Det tog ti år og et ministerskift før universitetets ønske blev imødekommet med oprettelsen af Kommunitetsstipendiet for yngre videnskabsmænd).⁶⁸ Ræsonnementet bag universitetets forslag var formentlig at stipendiemidlerne – modsat lærestolene – var under universitetets direkte kontrol. Mistanken om at universitetet ikke ville blive hørt – eller blot spurgt – under et nyt ansættelsessystem, har muligvis været til stede. Fischer havde nemlig undladt at spørge universitetet eller vraget dets indstilling ved besættelsen af forskellige ordinære lærestole, og imod dets ønske havde han ligeledes tildelt forelæsningsret til et par akademikere uden – eller uden den rigtige – doktorgrad.⁶⁹

Mistroen kan også spores i holdningen til forslaget om docenternes sæde i fakulteterne. Universitetet afviste at en prøveansættelse skulle give del i styrelsen. Forslaget var af Fischer formuleret som en beskyttelsesforanstaltning mod offentlighedens urimelige beskyldninger mod universitetet for klikevæsen. Det ville sikre en fornyelse som satte universitetet ud over disse anklager. I realiteten var det nok så meget Fischer selv der rejste disse anklager – gennem hele sit virke som kultusminister, kunne man tilføje, ikke mindst forsøgene året forinden på at gøre Georg Brandes til professor.

Fischers forslag ville fjerne Rigsdagens veto mod at give officiel videnskabelig anerkendelse i form af sæde i fakultetet og gøre dette til et spørgsmål alene

67 *Årbog 1876-77*, 12-25.

68 *Årbog 1884-85*, 121-22.

69 Larsen, *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet, 1870-1920*, 196-98, 213-14.

mellem universitet og ministerium, og det er i den forbindelse tankevækkende at universitetet takkede nej. Professorerne vidste jo at Folketinget modarbejdede faste ansættelser. Har frygten for hvem Fischer kunne finde på at sætte ind, været større end bekymringen for hvem Folketinget kunne finde på at holde ude? Troels-Lund, men også andre akademikere som havde vanskeligt ved at vinde universitetets anerkendelse, spøger i kulissen. Det er på denne baggrund at universitetets og Det Filosofiske Fakultets klare afvisning må ses.

På dette grundlag advarede departementschefen om at gå videre med sagen. Fischer kunne søge kontoen til videnskabelige formåls fremme forhøjet eller søge en særlig bevilling til stipendier, men departementschefen kunne ikke tro at det ville lykkes.⁷⁰ Heri havde han sikkert ret: Et forslag fra Fischer ville være faldet midt under de spændte forhandlinger om finansloven 1877/78 som endte med den første provisoriske finanslov.⁷¹ Fischer har ikke desto mindre overvejet sagen længe. Først i februar 1877 renoncerede han ved at erklære sig enig i at det ikke ville "føre til noget *nu* at fortsætte Sagens Behandling."⁷² Da forslaget i en noget anden skikkelse blev fremsat et par år senere, drejede det sig ikke længere om at protegere Troels-Lund, men Georg Brandes.⁷³

Det kostede formentlig Høffding et forelæsningshonorar i 1876 at fakultetet ikke bøjede sig for ministeriets pres. Høffdings stipendium var udløbet, og det var da et naturligt tidspunkt at knytte ham tættere til fakultetet. I stedet skaffede Madvig ham fra 1878 understøttelse fra Carlsbergfondet.⁷⁴ Høffding var fakultetsmand og skulle nok få sin ansættelse, før eller senere. For Troels-Lund forholdt det sig anderledes.

Efterspil

Troels-Lund har følt sig forfulgt og klaget sin nød til onklen i Brasilien sommeren 1876. Brevet er desværre ikke bevaret og dermed heller ikke denne kilde til Troels-Lunds egen opfattelse af faghistorikernes reaktion på Skitserne og ansøgningen til universitetet. Derimod er svarbrevet bevaret. "Det gjør mig meget ondt af Dit brev at see," skriver P.W. Lund, "at Touren nu ogsaa er kommet til Dig, at blive Gjenstand for den hjerte- og skaanselsløse Kritik, der desværre synes at gjøre sig stedse mere gjældende hjemme, og som skæmmer vort ellers saa høitstaaende litterære og videnskabelige Liv. Næst Vikingebloodet turde denne

70 RA, KM 3. kt., jnr. U 328/1876: Linde til Fischer, 30.11.1876.

71 Jf. Albert Olsen, "Rigsdagen og Finanslovene 1849-94," in *Den danske Rigsdag 1849-1949* bd. V (Kbh.: J.H. Schultz Forlag, 1953), 104-9.

72 RA, KM 3. kt., jnr. U 328/1876: Ministerresolution, 11.2.1877.

73 Larsen, *Professoratet. Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet, 1870-1920*, 228.

74 Harald Høffding, *Erindringer* (Kbh.: Gyldendal, 1928), 106.

uhyggeelige Fremtoning vel nærmest søge sin Forklaring i den stedse tiltagende Indsnævring af Forholdene og dermed forøgede Rivning med de tillige stedse talrigere Medbeilere til samme Poster. Og hvad denne Kamp for fuldstændig Bestaaen kan frembringe for utrolige Virkninger, har jo Darwin nøksom bevist. Kan den af en Abe gjøre et Menneske, hvad hindre da at den kan omskabe forresten dannede Mennesker til Bulbidere.”⁷⁵

Bulbiderne slap ikke grebet. Troels-Lund kom hverken ind på universitetet ad hovedtrappen eller smuglet ind via bagtrappen af Fischer. Universitetet blev en stadig fjernere mulighed. Efteråret 1876, mens Fischer arbejdede for hans sag, holdt han ifølge Warming efter aftale med ministeren en række forelæsninger i sjællandske byer;⁷⁶ sådanne populære forelæsninger har ikke kunnet imponere universitetsfolkene. Samtidig forelæste han over den europæiske civilisations historie,⁷⁷ men denne i ansøgningen varslede, stort anlagte forelæsningsrække blev ikke fortsat efter at ansættelsen havde fortonet sig i det fjerne. I 1877 fik han ikke fornyet Smiths Legat. Han blev indstillet af fakultetet, men med den vrangvillige tilføjelse at anbefalingen skete under forudsætning af at han ikke ejede formue – en usædvanlig bemærkning for så vidt som stipendiet ikke uddeltes efter trang.⁷⁸ Troels-Lund havde i 1875 arvet sin far, og han har på Konsistoriums forespørgsel vedkendt sig den indtægt som blev oplyst i skattebogen, men blev altså vraget alligevel – næsten tarveligt al den stund Konsistorium over for ministeriet havde lagt vægt på at der ikke var nogen grund til at gøre Troels-Lund til docent så længe han nød dette stipendium. I stedet for Troels-Lund fik de to næste på fakultetets liste nye portioner: filosofen Kroman og – Thorsøe, *Dagbladets* anmelder af Troels-Lund.⁷⁹

Universitetets afvisning var entydig, men professorerne var fortsat nervøse: Hvad ville der ske når Schiern eller Paludan-Müller gik af? Fabricius skriver kryptisk i sin biografi om Troels-Lund at ”indflydelsesrige Mænd interesserede sig for ham og opfattede ham som et Professoremne.”⁸⁰ Helt frem til Erslevs ansættelse verserede der rygter om at Troels-Lunds ”Venner” ihærdigt arbejdede på hans ansættelse.⁸¹ Krieger frygtede ”at Fischer vilde til det Yderste patronisere Dr. Troels”, altså sætte ham igennem mod universitetets indstilling på bekostning af Kriegers egen favorit, Johannes Steenstrup. I Kriegers begrundelse over for Ludvig Daae satte han dette i sammenhæng med dansk naturhistories bitre fejde

75 P.W. Lund til Troels-Lund, 16.10.1876 (koncept), KB, NKS 2677 V, 2°. Tak til Birgitte Holten for denne reference.

76 E. Warming til P.W. Lund, 30.12.1876–2.1.1877, BCB.

77 *Årbog 1876–77*, 124.

78 *Samling af de for Universitetets Legater gjældende Bestemmelser*, 6–7, 542.

79 RA, KU, Det Filosofiske Fakultet, diarium, møde 24.5.1877. RA, KU, Konsistorium, Circularia 1876/77, 27.6.1877, nr. 271. RA, KM 3. kt., jnr. U 328/1876: Konsistorium til Kultusministeriet, 10.6.1876.

80 Fabricius, *Troels-Lund*, 37.

81 C.F. Bricka til A. Heise, 18.2.1883 (koncept), KB, NKS 2996, 4°.

mellem Japetus Steenstrups skole, der dominerede universitetet, og J.C. Schiødte: Fischer tilhørte Schiødtes skole og var derfor ikke Japetus Steenstrups søn venligt stemt.⁸² Ironien i Thorsøes nye status som stipendiemodtager bliver i dette perspektiv kun tykkere når man erfarer at også Johannes Steenstrup i samme ombering nu modtog stipendiet via Det Filosofiske Fakultet; han var i forvejen legatnyder, men overgik fra Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet som følge af sine skrifers overvejende historiske karakter. Fem år senere var han professor, mens Troels-Lund på det nærmeste var erklæret for uegnet. Da historieprofessoraterne endelig blev ledige, var Fischer for længst blevet væltet som minister, og Troels-Lunds venner gjorde ingen forskel: Alle bekymringer blev gjort til skamme.

Krieger antydede altså at Troels-Lund var schiødteianer. Kort tid før Troels-Lund indleverede sin ansøgning, havde en historiker kaldt ham for brandesia-ner.⁸³ To begreber for det samme: oppositionen mod det bestående, mod universitetets (steenstrupianske) ortodoksi. På den vis lignede Troels-Lund ministeren: to konservative fritænkere. En anden ting er om denne karakteristik af Troels-Lund er rimelig.⁸⁴ Her skal jeg imidlertid ikke forsøge at finde ind til pudlens kerne, men skuer den gerne på hårene: Pointen er at Troels-Lund i hvert fald *lignede* en af fritænkere gennem skribentvirksomhed i Brandesbrødrenes *Det 19de Aarhundrede*, venskabet med Høffding, tilslutning til udviklingstanken (darwinisme) og deltagelse i Studenterforeningens opposition, f.eks. da han et par år tidligere sammen med bl.a. den radikale historiker Fridericia havde støttet en student mod blasfemianklager.⁸⁵

Skønlitteraturen og kulturhistorien

Analysen af Troels-Lunds position i 1870'erne bekræfter mange af de forhold som Palle Ove Christiansen har påpeget fra 1880'erne og fremefter. Troels-Lund blev udgrænset som en alt for fantasifuld historiker, der ikke levede op til de kildekritiske normer. Det giver også mening at betragte forløbet ikke kun som et resultat af, men også et led i skabelsen af en professionel identitet idet faghistorikerne forenedes i modstanden mod Troels-Lund. Grænserne mellem videnskab og offentlighed blev trukket tydeligt op og forsvaret mod det politiske pres.

For så vidt forskydes Palle Ove Christiansens resultater blot med et tiår. Det skaber imidlertid nogle iøjnefaldende forskelle. Således var det den konservative

82 Ludv. Daae til C.F. Bricka, 9.9.1878, KB, NKS 2996, 4°. En behandling af fejden findes fx i Kaj Sand-Jensen, *Den sidste naturhistoriker. Naturforkæmperen og videnskabsmanden Carl Wesenberg-Lund* (Kbh.: Gad, 2003), 41-59.

83 Fr. Krarup til Ludv. Daae, 1.4.1876, NBO, Brevs. 65.

84 Modargumenter findes i Kjeld Thorsen, *Troels-Lund og hans historiesyn* (Århus: Historisk Afdeling, Aarhus Universitet, 1972), 18-21.

85 Carl Dumreicher, *Studenterforeningens Historie. 1. 1870-75* (Nyt Nordisk Forlag, 1934), 269-70.

historikerelite som under konkurrencen på den historievitenskabelige arena optrådte som bulbidere – for nu at bruge P.W. Lunds udtryk – og ikke de radikale historikere, som først med nogen rimelighed kan betragtes som toneangivende et tiår senere. Modstanden mod Troels-Lund fra konservative historikere som Bricka og Steenstrup er Palle Ove Christiansen selv inde på,⁸⁶ men vælger alligevel at fokusere på de radikale. Det kan godt være at det efterhånden blev de radikale historikere som fandt en syndebuk i Troels-Lund, men det hører så også med til historien at Troels Lund i 1901 blev optaget i Videnskabernes Selskab efter forslag af – Erslev. Af de konservative Steenstrup og Holm har højst én fulgt Erslev.⁸⁷

Den vigtigste forskel drejer sig imidlertid om Troels-Lunds forskningsfelt. For Christiansen er det afgørende at der var tale om en faglig afvisning af og populær opbakning til *kulturhistorikeren* Troels-Lund. Dette giver imidlertid ingen mening i 1870'erne da Troels-Lunds litterære produktion såvel som forelæsninger faldt inden for den politiske historie med fokus på centrale aktører.⁸⁸ Kun den lange skitse om Christian 4.s fødsel og dåb anslog et kulturhistorisk tema, men dette var ikke et ankepunkt for kritikerne.⁸⁹ Det var skønlitteraturen som var i opposition til videnskaben, ikke kulturhistorien.

Så vidt 1870'erne. Perspektiverne synes dog større: Det kan umiddelbart konstateres at når Troels-Lund ikke blev professor i 1882-83, skyldtes heller ikke dette modstanden mod kulturhistorien, men at Troels-Lund blev anset for at være en dårlig historiker. Vanskeligere forholder det sig med spørgsmålet om den senere udgrænsning af kulturhistorien, herunder af Troels-Lund. Det er blevet påpeget at Troels-Lunds såvel som andres kulturhistoriske arbejder genre-mæssigt hører hjemme i den "oliemalede naturalistiske dramatik" à la Dumas.⁹⁰ Således er kulturhistorien også intimt forbundet med netop den stil som vakte mishag mod Troels-Lund i 1870'erne, allerede før den blev overført på samme kulturhistorie. Hvis man analytisk forsøger at adskille kulturhistorien fra dens litterære (eller maleriske) form, antyder analysen i det mindste at det også efter 1870'erne snarere end kulturhistoriens genstandsfelt var denne form – herunder meddel-somheden hvor kilderne er tavse – som skabte modstand mod kulturhistorien. I praksis lader den litterære form og det kulturhistoriske indhold sig blot ikke adskille for kulturhistorien i slutningen af det 19. århundredes vedkommende.

86 Christiansen, *Kulturhistorie som opposition. Træk af forskellige fagtraditioner*, 53-54, 73.

87 Gjøde Nielsen, "Troels-Lund. En biografisk skitse," 52; "Erslev, T. F. Troels-Lund. (5. September 1840 - 12. Februar 1921). I," 39.

88 Jf. Fabricius, *Troels-Lund*, 29.

89 Jf. Gjøde Nielsen, *Kulturhistorien & historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's forfatterskab, 1859-1921*, 52.

90 Schousboe, "Folketiden - eller da kulturhistorien blev 'tidløs'," 174-75.

Utrykte kilder

Botanisk Centralbibliotek (BCB)

Breve fra Eugen Warming til P.W. Lund

Det Kongelige Bibliotek (KB)

NKS 2677, 2°: P.W. Lund: Brevkopibøger 1835-1862 og koncepter til breve 1833-1879

NKS 2680, 4°: Breve fra S. Heegaard til sognepræst L.C. Hansen

NKS 2996, 4°: Breve til rigsarkivar C.F. Bricka

NKS 3261, 4°: P.W. Lund: Breve: Videnskabelig korrespondance, breve fra familien samt koncepter

NKS 3883, 4°: Troels Troels-Lund: Breve og personalia

Nasjonalbiblioteket i Oslo (NBO)

Brevs. 65: Ludv. Daaes brevsamling

Rigsarkivet (RA)

Kultusministeriet 3. kontor (KM 3. kt.)

Journalagerne U 328/1876, Ø 391/1882, Ø 1015/1882

Journal 1876

Københavns Universitet (KU)

Det Filosofiske Fakultet

Dekanatssagerne 1870 nr. 47, 1875 nr. 10, 1876 nr. 16 og 1876 nr. 59

Diarium 1856-1895

Konsistorium

Circularia 1876/77

Aviser

Dagbladet (4.3.1876)

Fædrelandet (3.4.1876, 8.4.1876, 24.4.1876, 25.4.1876)

Litteratur

Andreas Frederik Kriegers Dagbøger 1848-1880 1920-43: Udg. af Aage Friis mfl. Kbh.: 1920-43. (Kriegers dagbøger).

Bricka, C.F. 1877-78: "[Anm. Af] Troels Lund: Mogens Heinesøn. Et Tidsbillede fra det 16de Aarhundrede." *Historisk Tidsskrift* 4.r. VI: 139-168.

- C.F. Brickas *litterære dagbog 1873–1878*. Red. Claus Bjørn mfl., Kbh.: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 2002. (Brickas dagbog).
- Christiansen, Palle Ove 2000: *Kulturhistorie som opposition. Træk af forskellige fagtraditioner*. [Kbh.]: Samleren.
- Dumreicher, Carl 1934: *Studerterforeningens Historie. 1. 1870-75*. Nyt Nordisk Forlag.
- Erslev, Kr. 1921: "T. F. Troels-Lund. (5. September 1840 – 12. Februar 1921). I." *Over-sigt over Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger*, s. 39-53.
- Fabricius, Knud 1921: *Troels-Lund*. Kbh.: Schönberg.
- Georg Brandes og Emil Petersen. *En Brevveksling*. 1980: Udg. af Morten Borup. [Kbh.]: Lademann.
- Gjøde Nielsen, Henrik 2003: "Troels-Lund. En biografisk skitse." *Fortid og Nutid* 2003, no. 1 s. 49-67.
- Gjøde Nielsen, Henrik 1989: *Kulturhistorien & historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's Forfatterskab, 1859-1921*. Speciale. [Aalborg]: Aalborg Universitetscenter.
- Grundtvig, Joh. 1876: *Frederik den Andens Statshusholdning, Oplyst af utrykte Kilder*. Kbh.: C.A. Reitzel.
- Høffding, Harald 1928: *Erindringer*. Kbh.: Gyldendal.
- Jørgensen, Ellen 1943: *Historiens Studium i Danmark i Det 19. Aarhundrede*. Hagerup.
- Jørgensen, Ellen 1923: *Danske Historikere fra Saxo til Kr. Erslev*. Udg. af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Kbh.
- Kjersgaard, Erik 1968: "Manden og værket." In Troels Troels-Lund, *Dagligt Liv i Norden i det sekstende århundrede*. Gyldendal, s. 7-48.
- Larsen, A.C. 1882: *Politiken og den studerende Stand: Et Foredrag holdt i Studenterforeningen d. 23de September 1882*. Kbh.
- Larsen, Pelle Oliver 2010: *Professoratet. Videnskabelige Magtkampe i Det Filo-sofiske Fakultet, 1870-1920*. Ph.d-afhandling. Aarhus: Aarhus Universitet, Det Humanistiske Fakultet.
- Møller Jørgensen, Claus 1991: *Dansk Historievidenskab 1883-o. 1915. Historie som universitært institutionaliseret og professionaliseret videnskab, med specielt henblik på den historievidenskabelige elitestruktur, dens udseende og virkemåde*. Kandidatspeciale. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Olsen, Albert 1953: "Rigsdagen og Finanslovene 1849-94." In *Den Danske Rigsdag 1849-1949; Bind V*. Udgivet af Statsministeriet og Rigsdagens præsidium. Kbh.: J.H. Schultz Forlag, s. 7-155.
- Samling af de for Universitetets Legater gjældende Bestemmelser*. Udg. af Konsistorium for Københavns Universitet. Kbh.: 1890.
- Sand-Jensen, Kaj 2003: *Den sidste naturhistoriker. Naturforkæmperen og videnskabsmanden Carl Wesenberg-Lund*. Kbh.: Gad.
- Schousboe, Karen 1989: "Folketiden – eller da kulturhistorien blev 'Tidløs'." In

- Brugte historier. Ti essays om brug og misbrug af historien.* Red. Lotte Hedeager og Karen Schousboe. Kbh.: Akademisk Forlag, s. 165-186.
- Tandrup, Leo 1984: "Troels-Lund, Troels." In *Dansk Biografisk Leksikon* bd. XV. Red. af Svend Cedergreen Bech. København: Gyldendal, s. 30-36.
- Tandrup, Leo 1979: *Ravn. En beretning om Kristian Erslevs udvikling som menneske, historieforsker og historieskriver og om hans syn på historien og dens værdi indtil 1912.* [Kbh.]: Gyldendal.
- Thorsen, Kjeld 1972: *Troels-Lund og hans historiesyn.* Kandidatdissemination. Aarhus: Historisk Afdeling, Aarhus Universitet.
- Troels-Lund, Troels 1876: *Historiske Skitser efter utrykte Kilder.* Kbh.: C.A. Reitzel.
- Troels-Lund, Troels 1873-74: "Jacob Ulfelds Færd ved Frederik den Andens Begravelse." *Historisk Tidsskrift* 4.r.IV s. 217-242.
- Troels-Lund, Troels 1872-73: "Om Dommen over Christoffer Rosenkrands." *Historisk Tidsskrift* 4.r.III s. 518-537.
- Aarvog for Kjøbenhavns Universitet, den polytekniske Læreanstalt og Kommunitetet indeholdende Meddelelser for de akademiske Aar 1864-1885.* Udg. efter Konsistoriums foranstaltning af C. Goos. Kjøbenhavn: Gyldendal. (Årbog).

Fiction as Opposition

The Ostracism of Troels-Lund by Professional Historians in the 1870s

The article discusses the reasons for the scientific marginalisation of Troels Troels-Lund (1840-1921). Troels-Lund is best known for his 14-volume work on cultural history *Daily Life in Scandinavia in the 16th Century* (1879-1901). In 1882-83 Troels-Lund was twice rejected for a professorship in history. Historians and others have as an exclusion of cultural history from the scientific history. Cultural history was (and is) in opposition, is the argument of Palle Ove Christiansen. By focusing on Troels-Lund's position in the historical milieu back in the 1870s, particularly an application for a readership at the university in 1876, the article demonstrates that Troels-Lund met with vehement opposition from the professional historians *before* he became a cultural historian, whilst on the other hand he met with both popular applause and political support. Troels-Lund received a measure of scientific approval as long as he subjected himself to the demands of discipline, but in the same moment as his literary production took on a freer character, he was ostracised. He did not live up to the scientific demand for seriousness, and his production was regarded as fiction rather than as historical science. Troels-Lund transferred this style to cultural history, but the focus on Troels-Lund in the 1870s shows that it was not primarily the subject field of cultural history that was later subjected to attack.